

Krátká zpráva Ottaviana Roveretiho (1556–1626), lékaře Rudolfa II.¹

BOHDANA DIVIŠOVÁ

Short message of Ottaviano Rovereti, doctor of Rudolf II. The short message of Ottaviano Rovereti (1556–1626), doctor of Rudolf II. The theme of the article is a translation and commentary of the Latin file called “Relatio brevis.” It describes the evolution of the health status of the Emperor Rudolf II in the last few months of his life. The author was one of the emperor’s personal physicians, Ottaviano Rover (Roboreto), who subsequently directed the posthumous dissection of the emperor’s body. The document Relatio brevis has always been used by historians as a source of information but has often been misinterpreted. The aim of the article is a detailed interpretation of the translated text as well as an introduction to Ottaviano Rovereti’s life for the interested public. Though Rovereti held a very important place at the Prague imperial court, he remains almost unknown.

Key words: Rudolf II • illness • death • Ottavio Rovereti • history of medicine

Jak naznačuje název článku, hlavním tématem je rozbor textu, sepsaného jedním z osobních lékařů císaře Rudolfa II., textu, jehož využila nejedna generace historiků jako podkladu pro své studie o zdravotním stavu zmíněného panovníka. Tato zpráva, čítající pouhých 11 stran, zachycuje zdravotní vývoj několika posledních měsíců císařova života z pohledu v té době nejvýznamnějšího a nejmimnějšího panovníkova lékaře, který pak následně řídil i pitvu ostatků.² Přes zájem ze strany historiků nelze říci, že by byl tento spisek skutečně důkladně znám, naopak: kvůli nepřesným překladům i interpretacím textu se objevila řada zavádějících tvrzení, a proto se jejich ujasnění za pomoci překladu a komentáře stalo cílem této práce. Zároveň se zde nabízí vhodná příležitost k doplnění našich znalostí o životě i díle autora této zprávy, Ottaviana Roveretiho. Třebaže tento lékař byl v posledních dvanácti letech života císaře jedním z jeho nejdůležitějších ošetřovatelů, je

¹ Tento článek vznikl díky grantové podpoře GA UK 1. LF UK 1444214.

² Relatio brevis aegritudinum et obitus Augustissimi Imperatoris Rudolphi II. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, kart. 65, dále jen Relatio. Foliace byla v překladu doplněna pro lepší orientaci.

postavou málo známou i mezi rudolfínskými badateli. Roveretioho životní osudy si zaslouží pozornost nejen pro svou zajímavost; jeho praxe před vstupem do císařských služeb může poodhalit spletnost osobních vazeb, které mohly lékaři napomoci k získání prestižního místa.³

Ottaviano Rovereti von Freyberg, či Ottaviano Roboreti (popř. Ottavio Rovereto nebo Roboreto, v latinské formě Octavianus Roboretus-Roveretus) se narodil 8. 7. 1556 v zámožné rodině v tyrolském Tridentu.⁴ Medicínu vystudoval na vyhlášené univerzitě v Padově;⁵ jeho profesory zde byly takové osobnosti jako Girolamo Capodivacca nebo Girolamo Mercuriale, s nímž udržoval korespondenční kontakt i v pozdější době.⁶ Po roce 1580, kdy doktorátem studium dokončil, působil čtyři roky jako praktik v Benátkách. Tam se mu naskytlá příležitost stát se lékařem benátského konzulátu v Káhiře.⁷ Nabídky využil a vystřídal tam svého spolužáka, benátského lékaře Prospera Alpina, který se záhy zařadil mezi nejvýznamnější botaniky 16. století.⁸ Roveretův pobyt v Egyptě zřejmě

³ Dochované dopisy z Roveretovy osobní korespondence umožnily italským autorům sestavit jeho biogram. Vzhledem k zajímavosti některých dopisů jak z období před vstupem do císařských služeb, tak vážících se k období Roveretioho pražského pobytu, jsou vybrané pasáže přeloženy a uvedeny.

⁴ Ioannes Chrysostomus TOVAZZI. *Medicaeum Tridentinum id est Syllabus Medicorum Civitatis ac Diecesis Tridentinae interjectis etiam chirurgis omnis aevi ac meriti collectum....* Tridenti, ex typographia J. Marietti, 1889, s. 42.

⁵ O historii padovské lékařské fakulty viz např. Jerome J. BYLEBYL. The School of Padua. Humanistic medicine in the sixteenth century. In Charles WEBSTER (ed.). *Health, medicine and mortality in the sixteenth century*. Cambridge, 1979, s. 335–370; nebo Cynthia KLESTINEC. Medical Education in Padua: Students, Faculty and Facilities. In Ole Peter GRELL – Andrew CUNNINGHAM – Jon ARRIZABALAGA (eds.). *Centres of Medical Excellence? Medical Travel and Education in Europe, 1500–1789*. Farnham – Burlington, Ashgate, 2010, s.193–220; Paul F. GRENDLER. *The Universities of the Italian Renaissance*. Baltimor – London, Johns Hopkins University Press, 2011, passim.

⁶ Na Mercurialeho i své profesory vděčně vzpomíná ve svém spise *De peticulari febre* (viz pozn. č. 9), s. 323 a s. 393–394. Jeden dopis ze společné korespondence s Girolamem Mercurialem byl rovněž vydán tiskem, viz *Lettere inedite di Ottaviano Rovereti, Medico Trentino del Secolo XVI.* (ed.?). Trento, dalla Stamperia Monauni, 1854, s. 13–14. Dále jen *Lettere inedite*.

⁷ Ioannes Chrysostomus TOVAZZI. *Medicaeum Tridentinum id est Syllabus*, c. d., s. 42–43; *Alcune lettere di Ottaviano Rovereti, Medico Trentino. Precedute da cenni sulla sua vita* (ed.?) Trento, dalla Stamperia Monauni, 1867, s. 5–6. Dále jen *Alcune lettere*.

⁸ Prospero Alpino (1553–1617) strávil v Egyptě tři roky a právě zdejší botanické výzkumy mu vynesly evropský věhlas; v Padově pak jako profesor botaniky na lékařské fakultě stál za založením zdejší botanické zahrady. Rovereto s ním rovněž udržoval

nebyl zcela jednoduchý a nesplnil jeho očekávání; po několika měsících údajně uvažoval o žádosti o repatriaci, ale vzhledem k navýšení platu si návrat domů rozmyslel. Lepší finanční podmínky mu umožnily i cestování, takže s konzulovým svolením podnikl roku 1586 zbožnou pout' do Sýrie a Palestiny.⁹ Od konce roku 1587 pokračovala jeho kariéra v Konstantinopoli, kde zastával funkci osobního lékaře císařského vyslance Bartolomea Pezzen di Croviana.¹⁰ Po dvou letech se s velkou slávou vrátil do rodného města, kde měl o rok později příležitost prokázat své lékařské umění v boji s epidemií blíže neurčené nemoci; své zkušenosti i názory na onu chorobu pak vtělil od spisu *De peticulari febre*, který dedikoval tridentskému biskupovi Madruzzovi.¹¹

V krátké době se Roveretovi naskytl další zajímavá příležitost: obrátil se na něj kolonel v císařských službách Girolamo Lodrone (původem z Tridentu) s nabídkou doprovázet Carla d'Austria při jeho protiturecké výpravě do Chorvatska.¹² O tom, že tuto nabídku Rovereti přijal, svědčí i dochovaná „pracovní

v době svého působení v Egyptě kontakt prostřednictvím korespondence, jak dokládají dochované dopisy. Blíže viz Biblioteca comunale di Trento, Archivio storico, kart. 592, fol. 3-4; fol. 6.

⁹ Blíže viz *Alcune lettere*, s. 6–7. Jeho návštěva těchto krajů netrvala zřejmě dlouho – 18. 5. 1586 poslal otci dopis o svém záměru zároveň se seznamem svých věcí a nevyřízených pohledávek pro případ nenadálé smrti, blíže viz *Lettere inedite*, s. 6–8, a o zdárném návratu a svých zážitcích informoval svého otce dopisem z Káhiry již 4. 8. 1586. *Lettere inedite*, s. 9.

¹⁰ Bartolomeo Pezzen di Croviana (?–1605), tridentský rodák, vystudoval práva v Bologni, od roku 1575 byl ve službách arcivévody Arnošta, od roku 1576 působil u sultánova dvora jako sekretář císařského vyslanectví a vyslancem byl mezi lety 1590–1598. Blíže viz Giovanni CICCOLINI. Bartolomeo Pezzen. *Strenna Trentina*, 11, 1933, s. 113–114. Pravděpodobně právě on zařídil Roveretovi vytoužený odchod z Egypta. Roveretův odjezd byl zkomplikován morem, před nímž uprchl do Alexandrie, avšak svému otci psal 20. 10. 1587, že již čeká na galéru a odjíždí s nejmenovanými německými šlechtici do Konstantinopole. Blíže viz *Lettere inedite*, s. 10–11.

¹¹ *De peticulari febre, Tridenti Anno 1591. publice vagante. Deque Vesicatoriorum in ea potissimum usu, tractatus non minus utiles quam iucundi. In quibus de Putredine, de Contagio, de Sanguinis missione, aliisque pulcherrimis difficultatibus multa nec vulgaria quidem satis luculenter pertractantur.* Ab Octaviano Roboreto, Tridentino, Phyl. ac Med. Doctore, Sanctissimique Sepulchri Equite Hierosolymitano, ...Tridenti, apud Ioan. Bapt. Gelminum, Sabiensem, Anno 1592. Dedicace Ill. et Rev. Ludovico Madrutio, ..Cardinali, episcopo, Principi Tridentino...subditus ac Vasallus devotissimus Octavianus Roboretus.

¹² Karl von Österreich (1560–1618), markrabě von Burgau, syn Ferdinanda Tyrolského a Filipíny Welserové; císařský generál v tzv. 3. turecké válce.

smlouva“; dochovaná pod názvem *Pro Memoria*.¹³ Rovereti si v ní mimo jiné vymínil, že bude nazýván osobním lékařem a jeho služba se bude týkat jen osoby markýze a jeho rodiny; případné návštěvy u dalších nemocných měly být ponechány Roveretově vůli. Kromě toho požádal o úhradu stravy pro sebe a svého sluhu, účtů za koně, bydlení, ošacení potřebného pro službu a o měsíční příjem 40 tolarů. Výplatu si navíc mohl vybrat dva měsíce dopředu, což také byla lhůta, kterou musel ve službě setrvat po případné výpovědi, aby si šlechtic stihl zajistit jiného lékaře.¹⁴ Tyto podmínky se zdají být nemálo náročné a to, že byly ze strany zaměstnavatele splněny, vypovídá o dosti vysoké prestiži dotyčného lékaře.¹⁵

Jak probíhala tato výprava, ani detaily ohledně doby a důvodu ukončení Roveretiho pracovního poměru u Carla d’Austria nejsou zatím známy. Důležité je, že se jméno Ottavian Roboreti objevuje roku 1600 na výplatních seznamech osobních lékařů císaře Rudolfa II.¹⁶ Okolnosti získání tohoto prestižního místa rovněž nejsou zatím známy; zdá se být přirozené, že někdo musel císaře na tohoto lékaře upozornit a Rovereti byl někým do této funkce doporučen. Za současného stavu bádání není známo nic o podmínkách, které by musel lékař splňovat, aby se mohl ucházet o místo osobního lékaře tak významné osoby. Je zřejmé, že byla nutná nějaká dobrozdání, ale kdo konkrétně lékaře prověřoval, kdo rozhodoval o jeho kompetenci a případném přijetí, nebo kdo určoval, kolik lékařů císařův zdravotní stav zrovna vyžaduje, tedy kdo rozhodoval o početnosti císařova osobního lékařského kolegia, nelze s určitostí říci. Zdá se přirozené, že sám císař musel mít osobní zájem na rozhodování o této záležitosti, ale zároveň je jisté, že zde hrály velkou roli politické zájmy různých stran.¹⁷

¹³ *Lettere inedite*, s. 11.

¹⁴ Tamtéž. Tento seznam podmínek byl napsán 18. 9. 1592 v Tridentu.

¹⁵ Ačkoliv si zažádal ještě i o žoldáka, nebyly jeho požadavky považovány za přemrštěné; smluvní podmínky osobních lékařů hessenských vévodů jsou srovnatelné. Blíže viz Sabine SALLOCH. *Das hessische Medizinwesen unter den Landgrafen Wilhelm IV. und Moritz dem Gelehrten. Rolle und Wirken der fürstlichen Leibärzte*. Inaugural Dissertation, Marburg, 2006, s. 101–104. Blíže <http://archiv.ub.uni-marburg.de/diss/z2006/0697/pdf/dss.pdf>. (Poslední přístup 20. 4. 2015.)

¹⁶ Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine edition de Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*. Praha, Artefactum, 2002, s. 404. Toto datum ovšem neznamená, že nemohl být do této funkce jmenován již dříve.

¹⁷ Jako příklad různých možností cest do této funkce může posloužit císařův osobní lékař Bartholomeo Guarinoni (1534–1616), kterého dostal ke dvoru jeho strýc, osobní lékař císaře Maxmiliána II., Giulio Alessandrini (1506–1590); dalšího lékaře, Christophora Guarinoniho (1634–1604), pravděpodobně doporučil jeho předchozí zaměstnavatel, urbinský vévoda Francesco Maria della Rovere VI., s nímž se

Ottavio Rovereti se tedy objevil v císařských službách nejpozději roku 1600; podpory či přímluvy u dvora se mu možná mohlo dostat od jeho předchozího zaměstnavatele, Carla d’Austria, nebo od zmíněného vyslance Bartholomea Pezzeni di Croviana. Jistou roli zde mohl hrát i další zmíněný tridentský rodák, kardinál a tridentský biskup Lodovico Madruzzo (1567–1600), kterého Rovereti nazýval svým „patronem“ a jemuž dedikoval své odborné spisy.¹⁸ Dají se ovšem objevit i některé drobné zmínky v další dochované korespondenci mezi Bartholomeem Pezzenem a Roveretím, které lze vykládat i tak, že o službě u císaře uvažoval již dříve; osobou, jež mu snad měla u dvora pomoci, byl dlouholetý císařův osobní lékař Bartholomeo Guarinoni, původem rovněž z Tridentu.¹⁹ Nicméně B. Guarinoni opustil císařské služby již roku 1594, takže jakýkoliv vliv na přijetí Ottavia Roveretiho není nijak prokazatelný.²⁰

Skutečností zůstává, že se pro císaře po roce 1600, kdy prodělal závažnou zdravotní krizi, Rovereti postupně stal nejdůležitější postavou z celého lékařského sboru.²¹ V době předpokládaného vstupu Roveretiho do císařské služby působili totiž podle oficiálních záznamů vedle skupiny níže postavených dvorních lékařů pouze dva lékaři osobní: Wilhelm Klöppfer a Christophoro Guarinoni.²² Z těchto dvou jmenovaných byl jednoznačně významnější Christophoro

Rudolf II. spřátelil ve svém dětství na španělském dvoře Filipa II. Později byl kýmisi do císařovy služby navrhován Thomas Mermann (1559–1622), osobní lékař bavorských vévodů; údajně sám Mermann odchod k císaři odmítl, ale vzhledem k tomu že tento lékař byl bavorskými vévody využíván i jako rádce, diplomat a vyjednávač, přišlo možná jeho zamítnutí z jiného důvodu a jiné strany.

- ¹⁸ Zároveň s jeho hlavním spisem *De peticulari febre* byl vydán ještě *Tractatus de vesicatoriis*. Blíže viz c. d., s. 367–421.
- ¹⁹ *Lettere inedite*, s. 10. Dopis je datován 10. 8. 1587 v Konstantinopoli. Dopis není zcela jasný, je možné, že Guarinoni jen pomáhal svému krajanovi Pezzenovi prosadit Rovereta jako lékaře k sultánovu dvoru.
- ²⁰ O životních osudech lékaře Bartholomea Guarinonihho (1534–1616) viz blíže Bohdana DIVIŠOVÁ. *Ärzte mit dem Nachnamen Guarinoni – Alle die kaiserlichen Guarinoni*. *Studia Rudolphina*, 11, 2011, s. 91–93.
- ²¹ O zdravotní krizi císaře viz např. Josef JANÁČEK. *Rudolf II. a jeho doba*. Praha, 1987, s. 342–343; R. J. W. EVANS. *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*. Praha, Mladá fronta, 1997, s. 117–118.
- ²² Při těžké zdravotní krizi Rudolfa II. údajně přispěl k císařovu zotavení především zpovědník Johann Pistorius. Blíže viz R. J. W. EVANS. *Rudolf II. a jeho svět*, c. d., s. 116–118. Podle některých ukazatelů v této době působil u císaře jako lékař i významný alchymista a paracelsista Martin Ruland st. (1532–1602). Blíže viz PURŠ, Ivo – SMOLKA, Josef. *Martin Ruland starší a mladší v prostředí císařských lékařů*.

Guarinoni (1534–1604), evropsky proslulý diagnostik, autor několika odborných spisů, k němuž se obraceli o radu pacienti z nejvyšších kruhů.²³ Jeho osudy kolem roku 1600 jsou poněkud nejasné; podle některých zmínek byl možná v této době u císaře v nemilosti, takže je otázkou, zda směl o panovníka lékařsky pečovat.²⁴ O druhém lékaři, Wilhelmu Klöppferovi, se zatím neví takřka nic; nejsou známy základní biografické údaje ani místo studia, nezanechal po sobě zřejmě žádný spis a není ani jasné, jakým způsobem se do tak významné pozice dostal.²⁵ K těmto lékařům – a Ottaviu Roveretimu – přibylí nejpozději za rok holandský lékař Gottfried Versteegh²⁶ a Hector Mosaglia z Verony, který sem byl povýšen z pozice dvorního lékaře;²⁷ podle některých pramenů se však zdá, že mohli být do funkce osobních lékařů přijati i dříve, možná zároveň s Roveretim.²⁸ Od této doby se až do císařovy smrti roku 1612 objevilo ještě několik dalších osobních lékařů, o nichž ovšem lze kromě jména zjistit pouze velmi málo informací; jedním z nich byl i Simon Berger, který svým podpisem

In *Alchymie a Rudolf II.: hledání tajemství přírody ve střední Evropě v 16. a 17. století*. Ivo PURŠ – Vladimír KARPENKO (eds.). Praha, Artefactum, 2011, s. 587.

- ²³ Blíže viz DIVIŠOVÁ. *Ärzte mit dem Nachnamen Guarinoni*, c. d., s. 93–94.
- ²⁴ Tamtéž, s. 94–95.
- ²⁵ Je ovšem možné, že zmínka v relaci toskánského vyslance o císaři ovlivňovaném „prošpanělsky jistým švábským lékařem, který je podřízen Ditrichštejnovi a Rumpfovi...“ se týká právě této osoby. Blíže viz Alena PAZDEROVÁ. *Říše, Rudolf II. a jeho dvůr očima toskánského vyslance Roderiga Alidosiho*. In *Z archivních depozitářů. Pavle Burdové k 70. Narozeninám*. Praha, Státní ústřední archiv, 1998, s. 82.
- ²⁶ Gottfried Vesteegh (Godefridus Steeghius, 1550–1609), pocházel z Amersfortu, lékařství zřejmě studoval v Lovani a poté ve Würzburgu, kde se po roce 1590 stal osobním lékařem místního vladaře, biskupa Julia Echtera von Mespelbrun (1545–1614). Blíže Franz X. von WEGELE. *Geschichte der Universität Würzburg, I.* Würzburg, Druck und Verlag der Stahel'schen Buch- und Kunsthandlung, 1882, s. 291, 293.
- ²⁷ Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, c. d., s. 352, 404. Blíže o počtu lékařů v jednotlivých letech vlády Rudolfa II. viz Bohdana DIVIŠOVÁ, *Osobní císařův lékař Christophoro Guarinoni (1534–1604), jeho kolegové a významní pacienti*. *Časopis lékařů českých*, 153, 2014, č. 1, s. 31–35. Informace o složení císařova lékařského kolegia roku 1605 zanechal i toskánský vyslanec. „Jeho Veličenstvo si drží 4 lékaře pro svou osobu. První je doktor Ottavio Rovereto, Trident'an, který spí vždy v předpokojí Jeho veličenstva, druhý je nějaký lékař z Lince, třetí je doktor Ettore Mosaglia a čtvrtý doktor Gottifredo, Holand'an...“ Blíže viz Alena PAZDEROVÁ, *Říše, Rudolf II. a jeho dvůr očima toskánského vyslance Roderiga Alidosiho*, c. d., s. 85.
- ²⁸ Tamtéž, s. 46.

potvrdil Roveretovu „krátkou zprávu“ a byl rovněž přítomen pitvě.²⁹ Není samozřejmě jasné, zda za našimi nulovými znalostmi o těchto lékařích stojí malý badatelský zájem historiků, nebo bezvýznamnost dotyčných lékařů; lze ovšem celkem s jistotou říci, že postava Ottavia Roveretiho mezi nimi svou předchozí praxí, odbornými spisy a především zcestovalostí značně vynikala.

Detailní údaje o počátečním vývoji Roveretiho kariéry, o jeho služebních povinnostech či vztazích s ostatními kolegy nejsou známy; toto je ovšem skutečnost, která platí pro kariéru i osobní život absolutní většiny císařových lékařů u pražského dvora. Je jisté, že Rovereti si v Praze časem pořídil dům³⁰ a získal si nepochybně císařovu důvěru, protože byl vybrán k vykonávání „nočních služeb“. Medicejský vyslanec v Praze zachytil tuto skutečnost ve své relaci tímto způsobem: „... Po večeri je /císař/ ještě hodinu vzhůru, poté se odebere na lůžko. V noci spí málo a vyžaduje blízkost lékaře, což je Rovereto, který spí vždy v předpokojí společně s jistým Adamem z Norimberka, luteránem, ...“ Tato služba, která by mohla být považována za projev nejvyšší pocty, se postupně stala pro lékaře značně úmorným břemenem, jak dokazuje jeden z dochovaných dopisů.

„... Vaše svatá císařská milosti, pane a můj nejdražší ochránče, mému již 77letému otci zůstávám ze všech synů, které měl, již jen já samotný; z dalších naší linie zbývá pouze můj synovec, který je chatrného složení. Jat obecnou touhou každého člověka, aby rozmnožil své pokolení, pomyslím již několik měsíců na udržení našeho rodu a na novou ženitbu. Cítím se povinen poslechnout tuto správnou a řádnou touhu z vyřčeného důvodu i ze synovské poslušnosti, třebaže jsem si již vyzkoušel, že stav manželský nejde dohromady s tak rozsáhlou službou, jako je spát na dvoře, což nyní již skoro čtyři roky bez přerušování vykonávám... Prosím ... s vaším milostivým souhlasem ... abych ... byl alespoň na nějakou chvíli uvolněn z mé výše popsané noční služby a vhodně nahrazen někým jiným ... kdo mi na prostrídání alespoň některé dny a týdny pomůže zvládnout onu tíž, neb ... nikoli můj duch ani touha sloužit Vám dokud budu moci, ale mé síly jsou již zesláblé ... Platí: quo caret alterna requie, durable non est³¹ ...

²⁹ Relatio brevis, 7v:.

³⁰ Blíže viz Jaroslava HAUSENBLASOVÁ – Michal ŠRONĚK. *Urbs Aurea. Praha císaře Rudolfa II.* Praha, Gallery, 1997, s. 180. O Rovereti měl údajně dvoupatrový dům v místech dnešního Starého probošství. Vlastnictví domu potvrzuje i toskánský vyslanec ve své zprávě z roku 1605, kde uvádí, že Rovereti a Hector Moscaiglia vlastnili v Praze dřevěné domy. Alena PAZDEROVÁ. Říše, Rudolf II. a jeho dvůr očima toskánského vyslance Roderiga Alidosiho, c. d., s. 85.

³¹ „čemu chybí odpočinek, to /dlouho/ nevydrží“

Také já jistým přerušením vzpružený budu moci děle, jak toužím, pokračovat ve vašich službách;...³²

Zdali byl Rovereti své služby zbaven, nevíme, nicméně svatba proběhla podle plánu. Tuto skutečnost potvrzuje jednak dopis, jímž Rovereti zve na tento akt svého rodáka a ochránce kardinála Carla Madruzzo,³³ jednak si radostnou událost zaznamenal do svého deníku jeden ze svatebčanů, Adam z Valdštejna.³⁴ Další osudy a život Ottaviana Roveretiho je v nejdětalnější italské biografické črtě shrnut takto: „Da questo momento in poi mancano quasi del tutto le notizie del celebre nostro medico.“³⁵ Toto tvrzení víceméně odpovídá pravdě; doplnit o životě Ottaviana Roveretiho lze pouze několik dalších skutečností. Po smrti Rudolfa II. údajně přešel do služeb nového císaře, ale nakonec se vrátil (neznámo přesně kdy) do rodného města, kde 15. 3. 1626 zemřel.³⁶ Mezi tímto chudým výčtem našich vědomostí ovšem chybí velmi důležitý fakt: nejenže byl Ottavio Rovereti jedním z hlavních ošetřovatelů Rudolfa II. až do poslední chvíle jeho života, ale rovněž posléze řídil pitvu i balzamaci císařova těla pro provedení následných poct a obřadů.³⁷ Tyto skutečnosti zvěčnil ve své „krátké zprávě“, jejíž obsah si zaslouží bližší pozornost.

³² *Lettere inedite*, s. 12.

³³ „Nejctěnější pane, ... učinil jsem rozhodnutí se znovu oženit ... jsem si jistý, že vaše výsost ... bude mít radost z tohoto mého rozhodnutí... A proto jsem následoval zvyk země a dvora, ...pozval jsem na svou jakkoli ubohou a nízkou svatbu, určenou na tento 24. říjen, mimo svého nejdražšího dobrodince – Jeho Císařské Výsosti – také rozličné urozené šlechtice, kteří slíbili svou účast na tomto křesťanském aktu... A prosím i Vás, abyste mi i vy učinil laskavost, kterou budu já, má nevěsta, tchán a všichni příbuzní ... stejně jako i ostatní považovat za výjimečnou, a budeme se modlit k Bohu, aby Vás zachovat ve zdraví a štěstí ráčil a za nás se odvděčil... Praha září 1604.“ *Lettere inedite*, s. 13. Carlo Gaudenzio Madruzzo (1562–1629) byl synovcem zmíněného biskupa Lodovica Madruzzo, jemuž Rovereti dedikoval svůj odborný spis; zároveň byl Carlo nástupcem svého strýce na tridentském biskupském stolci.

³⁴ „24. 10. 1604. Byl sem na veselí, ženíl se doktor Rovoreto císařskéj, vzal sobě vdovu, ceru prvnějšího colmistra, kterou měl kuchmistr císařskéj, pan z Vilštejna, byl hejtmanem na Brandejse“. Marie KOLDINSKÁ – Petr MATA (eds.). *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*. Praha, 1997, s. 92. Zřejmě šlo o Marii Magdalenu, dceru Jana Riedtmanna. Tamtéž, s. 424. Roveretiho první chotí byla údajně Teodora di Castel-Terlago, která zemřela v Praze roku 1602. Blíže viz *Lettere inedite*, s. 8.

³⁵ „Od tohoto okamžiku postrádáme jakékoliv zmínky o našem slavném lékaři.“ *Alcune lettere*, s. 8.

³⁶ *Alcune lettere*, s. 8.

³⁷ O následných obřadech a slavnostech blíže viz Václav BŮŽEK – Pavel MAREK. *Smrt Rudolfa II.* Praha, Knižnice dějin a současnosti, 2015.

O zdravotní stav Rudolfa II. projevovalo zájem jeho okolí v podstatě po celý život; v centru pozornosti jak dvora, tak cizích vyslanců se přirozeně ocital nejvíce v dobách zdravotních krizí, které vyvrcholily onou poslední.³⁸ Z těchto důvodů je patrné, jak historicky zajímavý dokument představuje záznam očitého svědectví osobního lékaře. Nicméně pro využití relevantních informací nelze na tento text pohlížet prizmatem našich soudobých znalostí. Pro porozumění textu je nutné pochopení principů tzv. hippokratovsko-galénské humorální teorie, o níž se opírala tehdejší fyziologie a tedy i patologie.³⁹ Jelikož se v Roveretiho odborném popisu objevuje množství dobových termínů, které dnes mohou znamenat něco zcela odlišného, dovolím si nastínit základní myšlenky humorální teorie.⁴⁰ Velmi zjednodušeně řečeno se tato teorie opírala o existenci čtyř hlavních tělesných tekutin či šťáv (*humores* či *chymoi*) – krve, hlenu, žluté a černé žluči, jež odpovídaly svými vlastnostmi (teplem, vlhkem, chladem, suchem) čtyřem základním živlům – vodě, vzduchu, zemi a ohni. Rovnováha těchto šťáv v těle (*temperies, complexio*) byla podkladem zdraví a správné funkce organismu, zmnožení kterékoliv z těchto tekutin přinášelo „*dyskrasin*“, jež byla podkladem vzniku nemocí. U každého člověka však míra jedné šťávy ještě v mezích zdraví lehce převyšovala ostatní, čímž určovala typ smíšení (*temperamentum*) dotyčného jedince a jeho „*naturu*“ čili podstatu složení.⁴¹

Rovereti se ve svém záznamu nezdržoval dlouhým úvodem, ale vrhl se *in medias res*. Informoval čtenáře o císařově dlouhodobé melancholii, tedy o přemnožení černé žluči v těle, k níž se přidaly „*různé další příčiny*“, dále o kataru,

³⁸ Přehled vývoje zdravotního stavu císaře podle zpráv z primárních i sekundárních pramenů včetně detailního rozboru obsahu nejdůležitějších relací viz Václav BŮŽEK – Pavel MAREK. *Smrt Rudolfa II.*, c. d., s. 5–25.

³⁹ Vysvětlení těchto principů lze najít v každé vědecko-populární publikaci zabývající se historií medicíny (nejen) této doby. Z publikací dostupných v českém jazyce lze jmenovat například Heinz SCHOTT (ed.). *Kronika medicíny*. Praha, 1994, s. 54–55; Roy PORTER. *Největší dobrodini lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*. Praha, 2001, s. 76–79, 97–99; Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004, s. 20–21, 33–35; Milada ŘÍHOVÁ a kol. *Kapitoly z dějin lékařství*. Praha, 2005, s. 42–43 aj. Důkladně a především srozumitelně vyložil tento systém též Gustav GELLNER. *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků*. Praha, Česká akademie věd a umění, 1938, s. 243–244.

⁴⁰ Podrobnější vysvětlení některých dalších aspektů či jednotlivých položek se objevuje v poznámkovém aparátu překladu.

⁴¹ Celý tento systém byl nahlížen jako mikrokosmos, který v různé míře a souvislostech korespondoval s nebeskými tělesy, tedy makrokosmem.

nespavosti a narušení svaření.⁴² Podle dobových vědeckých zásad byly dány tyto potíže do souvislosti s tzv. „šesti věcmi nevrozenými“, z nichž Rovereti pokáral především nesprávnou císařovu životosprávu.⁴³ Obtíže se stupňovaly a lékař konstatoval, že na ně pacientovo tělo reagovalo dvěma (z pohledu humorální teorie) ozdravnými procesy: průjmy, opakujícími se periodicky v průběhu dvou či tří měsíců snad kolem poloviny roku 1611, a nočním pocením, které trvalo téměř rok.⁴⁴ Ovšem jak dlouho pacient trpěl zmíněným katarem i ostatními problémy, nelze vyvodit z žádné zmínky.

Následné mizení diarrhoey bylo lékařem pokládáno za špatné znamení. Návrhy na vyvolání těchto ozdravných procesů umělou cestou byly císařem odmítnuty, což byl podle lékařského názoru důvod, proč se Rudolfovy dýchací potíže zhoršily.⁴⁵ Císař pak údajně použil jakýsi lék, který zůstal před Roveretim a tedy zřejmě i celým oficiálním lékařským kolegiem utajen. Bohužel lékař nevěděl, zda byl lék chemický, ani šlo-li o užití vnitřní či vnější. Rovereti tento neznámý přípravek obvinil z toho, že přibližně(!) 20. 10. 1611 se vedle dýchacích problémů projevil u císaře ještě zánět levého varlete a horečka. Datum 20. října, které se objevuje až na třetí straně zprávy, je prvním konkrétnějším časovým údajem chorobopisu.

Na zmíněné potíže reagovali lékaři tradičním způsobem, tedy pouštěním žilou a podáním několika bezoartik a alternantů.⁴⁶ Tyto informace se zdají být oproti předchozím konkrétnější; při bližším pohledu však zjistíme, že příliš faktů neprozrazují. „Bezoartika“ označovala jakékoliv přípravky, u nichž jednu složku

⁴² *Relatio*, s. 1r.: Svařením (*concoctio, coctio*) vznikaly v těle šťávy (*humores*) a zároveň i odpadní látka; první svaření probíhalo v žaludku a vznikalo při něm chylus (*chymos*), který byl dále zpracováván v játrech při druhém svaření. Třetí probíhalo v srdci. Blíže např. Gustav GELLNER. *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků*, c. d., s. 243.

⁴³ Tzv. *sex res non naturales* označovaly šest „věcí nevrozených“ (či tzv. „nepřirozených“), tedy vnější tělesné potřeby, které významně ovlivňovaly zdraví a život člověka, ale nebyly součástí těla: potrava a nápoje, spánek a bdění, vyprazdňování, tělesné cvičení, duševní hnutí a vzduch (dýchání).

⁴⁴ *Relatio*, s.1v.: Vyměšování, pocení, slzení, epistaxe, rýma, menstruační krvácení aj. byly považovány za přirozený způsob, jakým se tělo zbavovalo přemnožených, zkažených či nadbytečných šťáv.

⁴⁵ *Relatio*, s. 2r.: Rozhodně zde nenalzáme potvrzení pro domněnku zahraničního vyslance, že císař v této době trpěl průjmy po požití antimonu. Blíže Václav BŮŽEK – Pavel MAREK. *Smrt Rudolfa II.*, c. d., s. 17–18.

⁴⁶ *Relatio*, s. 2r.:

tvoril bezoárový kámen;⁴⁷ obdobně *alternans* je zcela obecné označení léků, které měly vystřídat čili změnit nerovnováhu složení orgánu nebo celého těla.⁴⁸ V případě horečky musely být dány alternanty mající podle humorální teorie ochlazující účinky; jaké byly v těchto chvílích užity u Rudolfa II., nebylo zaznamenáno. Rovněž zdánlivě jasná informace o puštění žilou je značně nedostatečná, a to dokonce i z dobového hlediska. Běžně bývalo u takového zákroku uvedeno, ze které žíly bylo „upouštěno“, množství odebrané krve a její vzhled i kvalita; tyto významné údaje zde naprosto chybí.⁴⁹

Výše zmíněná léčba však měla podle zprávy dobré výsledky; císaři se ulevilo, a proto přes naléhání lékařů i nejbližších služebníků další pokračování v léčbě odmítl.⁵⁰ Kromě této chyby panovník podle Roveretiho ještě podcenil vliv dvou velmi důležitých složek *sex res non naturales*, a to správného stravování a negativních hnutí mysli, takže se jeho stav začal opět zhoršovat;⁵¹ nevíme ovšem, zda se toto konstatování týká jak dušnosti, tak i zánětu varlete a horečky. V polovině listopadu se negativní vývoj projevil na činnosti srdce nepravidelností pulzu a zadržováním vody v těle.⁵² Jak se císařův stav vyvíjel ve druhé polovině listopadu, nevíme, detailnější informace se týkají až začátku prosince, kdy lékař konstatoval rychlé zhoršení stavu. Popis událostí pokračuje od poloviny prosince, kdy se u Rudolfa II. objevila bolest v hrudi a akutní dušnost s chrlením krve; krev i její postupné změny v kvalitě jsou tentokrát zaznamenány detailněji. Podle příznaků jako vykašlávání krve, zhoršení dýchání, horečka, výrazné zčervenání

⁴⁷ Bezoárový kámen byl konkrement z žaludku asijských přežvýkavců, který byl od antiky považován za účinný protijed. Blíže např. Karel ČERNÝ. *Mor 1480–1730. Epidemie v lékařských traktátech raného novověku*. Praha, Karolinum, 2014, s. 230.

⁴⁸ Alternant označoval jakákoliv léčiva, která měla za úkol změnit převládající chlad či horkost v opak podle zásady *contraria contrariis*.

⁴⁹ Blíže o místech i způsobech puštění krve a posuzování její kvality viz např. Hana FLORIANOVÁ – MIŠKOVSKÁ (ed.). *Cristannus de Prachaticz. De sanguinis minutione. O pouštění krve*. Praha, Oikumené, 1999, s. XVIII–XLVI. Obdobná lékařská zpráva z roku 1613, zaznamenávající poslední dny a odchod vévody Jindřicha Julia Brunšvického, je (nejen) v tomto popisu mnohem podrobnější. Blíže viz *De morte et morbo Henrici Julii D. B. etc.* Niedersächsisches Landesarchiv, Wolfenbüttel, sign. 1 Alt 10, Nr. 22, f. 24r.

⁵⁰ Relatio, s. 2v.: „Podle zprávy Ottavia Roboreta a Šimona Pergera doporučovali lékaři Rudolfovi II. koncem října 1611 jako nejvhodnější léčebný postup klid.“ Václav BŮŽEK – Pavel MAREK. *Smrt Rudolfa II.*, c. d., s. 18. Toto tvrzení neodpovídá skutečnosti, lékař byl znepokojen ukončením léčby.

⁵¹ Blíže o *sex res non naturales* viz pozn. č. 39.

⁵² Tamtéž, s. 3r.

tváří a „nadmíru“ zbarvená moč, Rovereti diagnostikoval zápal plic.⁵³ Dále informuje, že císař byl schopen přibližně od 10. ledna 1612 přijímat pouze tekutiny, následkem čehož zeslábl natolik, že již nemohl krev vykašlávat. *Interim* – neznámo, zda je myšlen ještě prosinec, nebo již leden – se dle Roveretihovo slova projeví předzvěsti vodnatelnosti a kachexie.⁵⁴ Není zřejmé, jsou-li těmito předzvěstmi myšleny níže popsané večerní otoky nohou i bérců a zarudnutí, které se *circa idem tempus... interdum*⁵⁵ objevovaly, ale je to pravděpodobné.

Rovereti neopomněl zdůraznit, že lékaři se snažili zasáhnout, ale nebylo jim to ze strany císaře umožněno; přesto ke konci prosince, nebo na začátku ledna císař přece jen nějaké léky užíval. Jejich dávkování, ani intervaly konzumace se nedozvíme, nicméně byly zaznamenány alespoň názvy a způsob podání.⁵⁶ Mezi zmíněnými přípravky převládají léčiva rostlinného a živočišného původu, která byla pro galénskou medicínu typická. Překvapivě se však mezi nimi objevil i jakýsi blíže nespecifikovaný alchymistický přípravek, který Rovereti zařadil bez zřejmých výhrad k ostatním léčivům. Tato skutečnost může být považována za překvapivou, neboť alchymie bývá spojována s paracelsismem, který do medicíny přinesl hojné používání široké škály chemických léků a vůči němuž se galénsky orientovaní lékaři stavěli negativně.⁵⁷ Jak se zdá, Roveretimu užití chemického (alchymického) prostředku nejen nepřišlo zvláštní či nevhodné, ba zřejmě byl tento lék císaři podán některým ze zástupců oficiálního kolegia, možná přímo samotným Roveretím. Lékař ovšem vyjádřil výhrady ke konzumaci jmenovaných léčiv zároveň s alkoholem, jak to preferoval urozený pacient.

Nevyhovujícím způsobem podání léků, jejich nedostatečným množstvím a absencí dalších zákroků (jedinými technickými zákroky zřejmě bylo otvírání puchýrků na bércích) pak Rovereti zdůvodnil zvětšování otoků v nohách a bércích i jejich chlad. Samotný závěr celého vývoje událostí zachytil Rovereti jen stručně. Konstatoval životu nebezpečnou sněť v obou ramenou okolo klíčních kostí, nicméně za smrt císaře obvinil výše zmíněnou dušnost, zápal plic a kachexii.

⁵³ Relatio, 3v.: Zkoumání moči bylo stejně jako zkoumání pulzu důležitou složkou diagnostických metod. Blíže o obojím např. Michael STOLBERG. *Die Harnschau. Eine Kultur- und Alltagsgeschichte*. Köln–Weimar–Wien, 2009, passim.

⁵⁴ Kachexie označuje i dnes celkovou sešlost, výrazné zhubnutí a vysílení; vodnatelnost však oproti pohledu dnešní medicíny, kde je pouze příznakem, představovala samostatnou nosologickou jednotku.

⁵⁵ Relatio, s. 3r.: „...přibližně v téže době ... občas.“

⁵⁶ Relatio, s. 3v:–4r:.

⁵⁷ Blíže o alchymii i jejím sepjetí s paracelsovskou medicínou viz Ivo PURŠ – Vladimír KARPENKO (eds.). *Alchymie a Rudolf II.: hledání tajemství přírody ve střední Evropě v 16. a 17. století*. Praha, Artefactum, 2011.

Císař Rudolf byl podle tohoto lékařského záznamu až do posledního dechu pevný *mente et loquella* a zesnul 20. ledna 1612 ve čtvrt na osm ráno.⁵⁸

Téhož dne bylo provedeno otevření těla a lebky, jehož cílem nebyla pouze patologická pitva k ověření diagnózy, ale především vynětí vnitřností kvůli uchování těla balzamací.⁵⁹ Pitvu císaře pravděpodobně prováděli ranhojiči, což potvrzuje i kriticky míněný výrok vévody brunšvického, zachycený v dopise anhaltského vévody.⁶⁰ Roveretův patologický popis je dosti stručný, okomentoval pouze stav mozku, plic, předstěry a sleziny. Blíže si povšiml pouze osrdečníku, srdce, jater a žlučníku; důvodem nemusel být pouze vybočující vzhled, ale především velký význam, který humorální fyziologie přisuzovala právě těmto orgánům.⁶¹ Po popisu orgánů pitvané břišní dutiny následuje výčet osob, jejichž svědectví o pravdivosti své zprávy se Rovereti dovolával. Jménem jsou uvedeni pouze čtyři, nejvyšší komorník Ulrich Desiderius Proskowski von Proskau,⁶² říšský dvorský rada Johann

⁵⁸ Relatio, s.4v:.

⁵⁹ O uložení a uchování vnitřních orgánů viz Emanuel VLČEK. Čestí králové II., Fyzické osobnosti českých panovníků. *Vesmír*, 2000, s. 159–160. Je třeba zdůraznit, že Rovereti jistě neprováděl pitvu osobně; léčebné zákroky spojené s nožem, nebo vůbec manuální činnosti, spadaly od středověku dlouho do 18. století do pravomocí ranhojičů, bradýřů a chirurgů, kteří stáli v profesní hierarchii na nižším stupni než lékaři.

⁶⁰ Blíže viz Anton CHROUST (ed.). *Briefen und Akten zur Geschichte der Dreissigjährigen Kriegen in der Zeiten des Vorwaltenden Einflusses der Wittelsbacher*. Bd. 10. München, 1906, s. 245, pozn. 1. Johann Georg von Anhalt-Dessau tvrdí, že Julius Brunšvický se přímo účastnil sekce a údajně ji komentoval slovy, že by byl ubožák „wo er es nicht besser als die chirurgi machen wolte“. Paleopatologické průzkumy potvrdily chybně vedený zářez na lebce; blíže ke kosterním pozůstatkům císaře Emanuel VLČEK. Čestí králové II. c. d., s. 130–145, 272–284. To sice nelze brát jako jednoznačný důkaz pro vévodovu přítomnost při pitvě, nicméně pozvání významných hostů při obdobných příležitostech bylo zcela běžné. Rovněž u zmíněné pitvy Julia Brunšvického, konané v Praze jen o rok později, bylo přítomno velké množství vznešených pánů. Blíže viz De morte et morbo Henrici Julii D. B. etc. c. p., f. 27r.–28r. Vzhledem k tomu, že místo císařova osobního bradýře bylo roku 1612 zřejmě neobsazeno, mohli být k pitvě Rudolfa II. povoláni dvorní barbři Mathias Nicolai nebo Hörmann Rennenburg. Blíže viz Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Der Hof Kaiser Rudolfs*, c. d., s. 362.

⁶¹ Velmi stručně řečeno srdce bylo mj. centrem životního tepla (tzv. *calidum innatum*), játra druhým svařováním vyráběla krev a žlučník žlutou žluč (*cholē*). Černá žluč (*melancholē*) byla spojována spíše se slezinou, kterou Roboreto shledal u melancholického císaře poněkud bledší.

⁶² Relatio, s. 5v: „...Ill. Dominus Baro Ulrichus Desiderius Proskowski...“ Blíže k jeho postavení a vývoji kariéry u dvora Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs*, c. d., s. 227, 394, 396.

Anton Barvitiuus⁶³ a komoří Jan Novohradský z Kolovrat⁶⁴ a Ferdinand Casteletti z Nomy.⁶⁵ Po panegyrickém odstavci, kde jsou vynášeny přednosti habsburského rodu, následuje již jen datum sepsání – 26. 1. 1612, tedy pět dní po pitvě, a podpisy lékařů Roveretiho (podepsán jako Roboretus) a zmíněného Simona Bergera.⁶⁶ Postava Simona Bergera je jednou z málo známých; mezi osobními lékaři se objevil jako jeden z posledních mezi roky 1610 až 1612.⁶⁷

Po přečtení „krátké zprávy“ se nelze ubránit dojmu, že je tato zpráva krátká až přespříliš. Časové období, které se autor pokusil zachytit, je na jedné straně ohraničeno datem úmrtí císaře a na druhé počátkem jeho choroby, jejíž vypuknutí se však podle zprávy nedá s jistotou určit; mohlo jít o dobu tři až šest měsíců před panovníkovým odchodem. Jedinými konkrétními daty v celé zprávě je 20. leden a informace, že deset dní před tímto datem císař přestal přijímat potravu. Další časové údaje se objevují v doprovodu příslovci „okolo, přibližně, asi, někdy v té době“ apod. Stejnou vágnost nalezneme i u popisu vývoje stavu pacienta a především u ordinované léčby. Jak bylo již výše zmíněno, názvy veškerých léčiv jsou příliš obecné a kromě toho prokazatelně nebyl zachycen úplný seznam císařem užívaných léků, jak dokazuje například poznámka, že císař asi

⁶³ Relatio, s. 5v.: „...Ill. Dominus Joannes Barvitiuus eiusdem Mtis. Consiliarius arcanus...“. Blíže k jeho postavení a vývoji kariéry u dvora Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs*, c. d., s. 212, 279.

⁶⁴ Relatio, s. 5v.: „...Ill. praeterea Baro Dominus Joannes a Colobrat, qui iam diu Suae Mtis. a poculis inseruiuit...“. Blíže k jeho postavení a vývoji kariéry u dvora Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs*, c. d., s. 227, 232, 241, 396, 422.

⁶⁵ Relatio, s. 5v.: „...nec non Ill. Dominus Ferdinandus a Nomi, qui similiter multo tempore eidem Mtis. ad mensam operam suam praestitit...“. Blíže k jeho postavení a vývoji kariéry u dvora Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs*, c. d., s. 397.

⁶⁶ Písmo podpisu Roveretiho je totožné s písmem celé zprávy, Bergerův rukopis je zřetelně odlišný.

⁶⁷ Simon Berger (Perger) se narodil údajně v Altenburgu u Mišně před rokem 1576. Studium absolvoval v Basileji, promoce proběhla na lékařské fakultě v Lipsku roku 1598. Do augsburské patricijské rodiny se tedy musel dostat sňatkem; zde byl roku 1599/1600 přijat do zdejšího Collegium medicum. Později údajně působil jako dvorní lékař v Geře u Lipska; možná byl nějaký čas i osobním lékařem Jindřicha II. z Reuss-Gery. Zemřel v Mišni již roku 1614. Za tyto informace srdečně děkuji Mgr. Simone Herde z augsburského městského archivu; bohužel je zatím nelze verifikovat. Archivní prameny, zveřejněné na stránkách documenta.rudolphina.org (poslední přístup 20. 4. 2015), zachycují Bergera mezi roky 1607–1610 jako dvorního lékaře v Praze. V oficiálních výplatních seznamech dvorních lékařů však jeho jméno chybí. Blíže Jaroslava HAUSENBLASOVÁ. *Der Hof Kaiser Rudolfs*, c. d., s. 351–352.

na začátku prosince užíval „něco pelyňkové soli nebo něčeho podobného...“, čeho, se již nedozvíme.⁶⁸ Rovněž patologický popis, který odpovídá spíše dobovému průměru, působí v porovnání s popitevní zprávou vévody z Brunšviku značně odbytě.⁶⁹ Tento dojem však může být mylný, stručnost mohla být zapříčiněna časovou prodlevou mezi samotným aktem a sepsáním zprávy. V porovnání se zmíněným záznamem nemoci, smrti a pitvy Jindřicha Julia z Brunšviku dopadá přesto Roveretiho zpráva značně neslavně: na devíti stranách se lékař pokusil obsáhnout možná až šestiměsíční dobu nemoci, léčby, smrti i pitvy, zatímco osobní lékař brunšvického vévody, Johann Stemmetts, potřeboval pro zaznamenání obdobné události přes deset stran a to pouze pro zachycení posledních dvou týdnů vévodova života.⁷⁰

Roveretiův záznam překonává Stemmettsův pouze v jediném, a to v počtu stížností na pacientovu poslušnost a v množství osob, které měly dosvědčit uváděná fakta. Tento jev není nijak překvapivý, výtky stran pacientova chování představovaly obvyklou pojistku raně novověkého lékaře pro případ léčebného neúspěchu.⁷¹ Odpor pacienta vůči lékařovým radám neopomněl zaznamenat do své zprávy i Johann Stemmetts; Julius Brunšvický svou léčbu zprvu prokrastinoval, poté kazil práci lékařů nevhodným požíváním vína a dokonce jeden lék pro

⁶⁸ Relatio, s. 3v:–4r.: „...aliquid salis absynthii, vel aliud quid simile...“

⁶⁹ Císařův osobní lékař Christophoro Guarinoni (1534–1604) si v Praze zaznamenal výsledky několika obdukcí svých pacientů stejně stručně. Blíže Guarinoni, Christophoro GUARINONI. *Consilia medicinalia, in quibus universa praxis medica exacte pertractatur*, Venetiis, apud Baglonium, 1610, např. Cons. DLXXXVII. De inflammatione pulmonum cum maculis pro Ill. D. Octavio Spinola, s. 713–714. Naproti tomu již zmíněný popis pitvy Heinricha Julia von Braunschweig (1519–1613), u níž byl Rovereti rovněž přítomen, je mnohem delší a podrobnější – více než dvě stránky. Blíže viz De morte et morbo Henrici Julii D. B. etc., c. p., f. 27r.–28r. Navždy však zůstane otázkou, jak zběhlý byl Ottavio Rovereti právě v pitvách. Ačkoliv byl absolventem padovské univerzity, která se anatomickými pitvami proslavila a Rovereti se jich jistě účastnil, nebyly zatím nalezeny žádné zmínky potvrzující, že by se anatomickými nebo patologickými sekcemi zabýval i po studiích. Nezdá se příliš pravděpodobné, že by se v Egyptě nebo Turecku věnoval podobné činnosti a při následné náročné službě u císaře mu příliš času na cokoli jiného asi také nezbyvalo.

⁷⁰ De morte et morbo Henrici Julii D. B. etc., Niedersächsisches Landesarchiv, Wolfenbüttel, c. p., f. 23r.–28r. Tato zpráva je psána drobnějším písmem, na stránku vychází 23–24 řádků, zatímco u Roveretiho je na stránce pouze 21–22 řádků.

⁷¹ „Image“ učeného lékaře rovněž posiloval brzký a správný odhad prognózy; jak Rovereti, tak Stemmetts neopomněli zaznamenat obavu z nejhorsího, pokud pacient nebude dodržovat lékařovy pokyny. Relatio, s. 2v; De morte et morbo, s. 26r.

nechutnost odmítl.⁷² Pokud porovnáme obdobné stížnosti ze strany Roveretiho, vytkl císaři dvakrát špatnou životosprávu⁷³ a dvakrát se pacient léčbě zcela vzepřel, několikrát užil svévolně jiné léky.⁷⁴ Rovereti ovšem oproti Stemmetsovi nevynechal příležitost zdůraznit snahu o nápravu, a to jak ze své strany, tak i ze strany císařových nejbližších sloužících.⁷⁵

Po tomto nástinu se vstírá otázka, jaký měla osekaná zpráva vůbec smysl a jaký byl důvod obsahové zvláštnosti tohoto výtvoru. Jedním z vysvětlení by bylo, že Rovereti musel dodržet obyčej a podat aspoň nějaké informace o průběhu léčby a pitvy a snažil se co nejrychleji zbavit nepříjemné povinnosti. Ve světle výše zmíněných skutečností se však jako pravděpodobnější jeví, že účelem zprávy nebylo pouze podat podrobnosti o nemoci a sekci císaře, ale především písemně vyzdvihnout dobře odvedenou práci lékařů a stvrdit naprostou jednotnost názorů lékařského kolegia a nejvyšších císařských úředníků, především ovšem dvakrát zmíněného Johana Barvitia a Oldřicha Pruskovského, od nichž možná pocházel příkaz k vyhotovení této relace.⁷⁶ Zasluky i očitá svědectví těchto pánů byla zdůrazněna více, nežli dále zmíněného Jana z Kolovrat a Ferdinanda Castelettiho, kromě nichž Rovereti vyzval ke svědectví i všechny další osobní komorníky.⁷⁷ Obsah zprávy byl pak podřízen výše zmíněnému cíli, takže byly zmíněny pouze nejzávažnější symptomy, které indikovaly podle dobové medicíny život ohrožující problémy, a okrajově zmíněná léčba měla jen dokumentovat použití těch

⁷² De morte et morbo Henrici Julii D. B. etc., s. 23v.; 25v.; 26r.:

⁷³ Relatio, s. 1r.; 2v.:

⁷⁴ Relatio, s. 1r.; 2v.; 2r.; 2v.; 4r.; 2r.; 4r.:

⁷⁵ Relatio, s. 2r: „...contra omnia Medicorum et aliorum etiam suorum fidelium consilia...“; 2v: „...etiam per alios quosdam praecipuos Ministros, ac potissimum per Ill.Dominum Consiliarium Baruitium idem fieri procurabant...“.

⁷⁶ Relatio, s. 5r: „... Haec superiorum iussu et mandato pro veritatis testificatione...“.

⁷⁷ Relatio, s. 5r.–5v: „...quorum omnium praeterea oculati testes plurimi alii extiterunt, inprimis vero Ill. Dominus Baro Ulricus Desiderius Proskowski, Consiliarius arcanus et supremus Cubiculi Praefectus, qui uti fidelis et pius Minister ultimis diebus potissimum diu noctuque a Suae Maiestatis latere nunquam discedebat, Nec non Ill. Dominus Joannes Baruitius eiusdem Maiestatis Consiliarius arcanus ... Baro, Dominus Joannes a Colbrat ... nec non Ill. Dominus Ferdinandus a Nomi... Omnes praeterea famuli Cubicularii idem attestari possunt.“ Tato poslední výzva potvrzuje, že Rovereti se dovolával spíše svědectví pro průběh léčby a péče o umírajícího, nikoli pouze pitvy, jak to bylo interpretováno v poslední publikaci o smrti Rudolfa II. Václav BŮZEK – Pavel MAREK. *Smrt Rudolfa II.*, c. d., s. 22.

nejsprávnějších (a jistě nej kvalitnějších) léčiv i postupů.⁷⁸ Lékař se snažil prokázat, že ačkoliv se pacient neustále vzpíral a sám si svou záchranu vlastně mařil, všichni kolem císaře svorně vynaložili maximální úsilí na jeho záchranu.

Z rozboru zprávy je zřejmé, že její použití pro vytvoření zcela jistých závěrů o původu nemoci i příčině smrti Rudolfa II. podle dnešního nosologického systému je nemožné. Při pokusu o doplnění „Krátké zprávy“ popisem dalších projevů chorob z depeší cizích vyslanců je třeba mít na zřeteli, že i zprávy a úsudky důvěryhodných, očitých svědků (natož ty z „druhé ruky“) byly vytvářeny a vysvětlovány pod vlivem tehdy panujícího všeobecně známého medicínského diskurzu a pak samozřejmě pod vlivem různých politických záměrů. Vzhledem k tomu současní historici medicíny pohlížejí na možnosti retrospektivní diagnostiky se značnou skepsí.⁷⁹ Jistější výsledky v této oblasti přináší paleopatologie, nicméně i zde je nutné počítat s různými nejasnostmi.⁸⁰

Pokud shrneme stručně nejdůležitější body rozboru, dospějeme k těmto závěrům: prvotním účelem sepsání „Relationis brevis“ bylo dokázat nejvyšší nasazení lékařů i ostatních sloužících při péči o nemocného císaře. Ze zprávy nelze vyvodit jakýkoli nesouhlas dotyčných komorníků s léčbou ani dalšími zásahy, naopak byla zdůrazněna jejich podpora; zpráva neuvádí, že by se pitvy účastnili pouze podepsaní lékaři a jmenovaní komorníci. V relaci nenalezneme ani náznak odsouzení chemických (alchymických) léčiv, naopak císařští lékaři vyznávající Galénovo učení použili takový přípravek pro léčbu našeho panovníka. To je v podstatě nepřekvapivější informace z celé zprávy, která potvrzuje prostupnost

⁷⁸ Přesné recepty se uváděly spíše u konsilií a příbuzné literatury a kromě toho řada receptů byla v této době „rodinným tajemstvím“, na němž se úspěšně dalo vydělávat. Univerzitně vzdělaný lékař si mohl konkrétnější lék domyslet, popřípadě si o něj v rámci korespondenční sítě „rei publicae medicae“ napsat. O propojení lékařské komunity v Evropě viz Nancy G. SIRAIŠI. *Communities of Learned Experience. Epistolary Medicine in the Renaissance*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2013.

⁷⁹ O problémech a možnostech retrospektivní diagnostiky blíže např. Jon ARRIZABALAGA. Problematizing Retrospective Diagnosis in the History of Disease. *Asclepio*, 54, 2002, č. 1, s. 51–70; Karel ČERNÝ. Problém retrospektivní diagnostiky v dějinách lékařství. *Dějiny věd a techniky*, 3, 2008, s. 145–154; Axel KARENBERG. Retrospective Diagnosis: Use and Abuse in Medical Historiography. *Prague Medical Report*, 2, 2009, s. 140–145. Rozličnost možného výkladu Roveretihovo pitevního nálezu je dostatečně dokumentována názory významných představitelů současné medicíny, profesora anatomie MUDr. Radomíra Čiháka a profesora patologie MUDr. Ctibora Povýšila, jimž vřele děkuji za jejich vstřícnost. Blíže viz poznámkový aparát překladu.

⁸⁰ Spory kolem paleopatologických nálezů lze dokumentovat na případu údajné (?) syfilidy skladatele Bedřicha Smetany.

galénské medicíny a rostoucí tendenci „vyzkoušet vše, dobré si ponechat“.⁸¹ Ottaviano Rovereti svou zprávou úspěšně vyvrátil jakékoliv podezření ze zanedbání péče o pacienta, které by jistě mělo velký dopad na jeho odbornou prestiž, a zachránil zdárný vývoj své kariéry.

(1r.)

Krátká zpráva o nemocech a odchodu Nejvznešenějšího Panovníka Rudolfa II.⁸²

Řada příčin, nemocí a příznaků,⁸³ jejichž působením byl ovšem nakonec náš nejmilostivější Pán, Nejsvětější Vládce Rudolf II., blahé paměti, přenesen milosrdným Nejvyšším a nejlepším Bohem z tohoto smrtelného a strastiplného života do života věčného a šťastnějšího, může být v krátkosti vylíčena takto:

Když se k oné melancholii, k níž měl podstatou sklon téměř od počátku,⁸⁴ přidaly různé další vnější a prokatarctické příčiny,⁸⁵ došlo ovšem nejprve k tomu, že trávil četné celé noci zcela beze spánku a neklidný a narušila se téměř všechna

⁸¹ Tato tendence je pozorovatelná i u dalších galénsky smýšlejících lékařů. Výborným příkladem je zmíněný Christophoro Guarinoni, který ve svých konsiliích nacházel pro paracelsisty jen odsuzující slova, ale při léčbě využíval alchymicky vyráběné přípravky většinou „objevené“ právě paracelsisty. Blíže Bohdana DIVIŠOVÁ. Problematika syfilis očima lékaře Christophora Guarinoniho (1534–1604). *Dějiny věd a techniky*, roč. 46, 2013, 2, s. 111.

⁸² Stránkování je uvedeno v kulatých závorkách v překládaném textu; v šikmých závorkách jsou uváděna slova dodaná při překladu pro srozumitelnost.

⁸³ *Series causarum, morborum atque symptomatum...*, příčiny, nemoci i symptomy představovaly v soudobé lékařské vědě samostatné jednotky, nemusely vzájemně souviset. Tuto skutečnost vystihl přední britský historik medicíny slovy: „A difficulty is encountered in the distinguishing between cause, symptom and disease.“ Blíže Ian MACLEAN. *Logic, Signs and Nature in the Renaissance. The Case of Learned Medicine*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 261–262.

⁸⁴ ...*a Naturae primordiis*... Natura (řec. *fysis*) zahrnovala většinou vnitřní teplo (*calidum innatum*), údy, vnitřnosti a především komplexi (*temperies*) člověka. Blíže Ian MACLEAN. *Logic, Signs and Nature*, c. d., s. 241–242. Do češtiny překládáno obvykle jako přirozenost, podstata apod.

⁸⁵ *Procatarticae causae* představovaly (velmi zjednodušeně řečeno) jeden z druhů složitého kauzálního systému; obvykle byly tímto termínem označovány příčiny vnější, předběžné, účinné, materiální aj. Blíže Ian MACLEAN. *Logic, Signs and Nature*, c. d., s. 146–147, 262–265.

svaření, především to v žaludku.⁸⁶ A když k tomu přibýly téměř každodenní chyby v životosprávě, vychylovala se játra od vyváženosti k nerovnováze teplé, žaludek k chladnější a mozek k vlhčí, (1v:) musely vznikat rozličné exkrementy zkažených šťáv, a to jak /exkrementy/ hlenité, tak ovlivněné žlučí a černou žlučí, i smíšené z nich všech. Z toho nabíral na síle nejvíce starý katar, hlavní příčina dalších rozličných příznaků, jako například kašle, obtížného dýchání a astmatu, a vznikaly z toho i jiné potíže, které každodenně narůstaly. Objevily by se bezpochyby i mnohem závažnější, pokud by /císař/ nebyl zachráněn jak zvláštní Boží prozíravostí a silou své vynikající podstaty, tak i samovolnými průjmy objevujícími se v období jednotlivých dvou či tří měsíců, a jakýmsi nočním pocením, které trvalo téměř celý předchozí rok. Avšak jelikož i železo se ničí neustálým používáním, ale mnohem více nadužíváním, tak se stalo, že ona vrozená síla podstaty přece slábla den ze dne (2r:) a ony řečené počišťující průjmy se pak objevovaly řídkěji. /Císař/, kterému vadilo i již zmíněné pocení, se však vzepřel veškerým radám lékařů a též jiných svých věrných, pohrdl radami především ohledně počištění nebo jiné medikace, takže se u něj řečené zkažené šťávy a exkrementy zadržovaly a množily den ze dne víc a víc a znásobily se a zesílily nejen vzpomenuté neduhy jako katar, kašel a dýchací obtíže. Kvůli tomu, a také asi z užívání nějakého nám neznámého léku, se okolo 20. dne předchozího října objevil totiž rovněž zánět levého varlete, provázený obrovskou bolestí a dost silnou horečkou. Ta by se bývala snadno zvrhla ve zhoubnou, jak naznačovala hustá a zkalená moč, pokud by proti tomu nebylo zakročeno včasným puštěním žilou, jakkoli obtížně provedeným, a několika bezoartiky s pár dalšími lehčími lékařskými alternantami.

Lékaři, protože viděli (2v:), že v těle přetrvává velmi špatné svařování a protože bylo důvodně zapotřebí obávat se větších, nenapravitelných potíží, pokud se proti nim v pravý čas nezakročí, horlivě využili této příležitosti. Nejen oni sami důrazně a často naléhali na nastolení léčby a též počištění, rovněž i někteří další hlavní služebníci, a to především nejurozenější Pan nejvyšší komoří a pan konsiliář Barvitijs radili učinit totéž; ale vše bylo zkoušeno nadarmo. Jakmile se totiž /císař/ po puštění krve a několika málo výše řečených lécích začal cítit trochu lépe, nadmíru důvěřuje své silné nátuře, odmítl veškeré další léky. Proto, ach jaká bolest, to, co mu bylo přecasto předpovídáno, se potom nakonec i stalo. Hlavně kvůli pokračování v onom nesprávném způsobu životosprávy, a protože se Její Milost poddávala rozličným těžkým duševním hnutím, postoupila ona zkažená směs šťáv poznenáhlu takovým způsobem kupředu, že se zanedlouho, asi kolem poloviny měsíce (3r:) listopadu, začal pulz od svého přirozeného stavu odchylovat

⁸⁶ Svaření viz pozn. č. 42.

a měnit. Jednou byl pozorován častější, pak zase rychlejší, nezřídka nepravidelný, velmi často přerušovaný a vynechávající (což jsou všechno známky nejvyšší námahy srdce). Rovněž množství moči se v porovnání s množstvím vypitého začalo snižovat a též noci byly vždy velmi neklidné.

A krátce poté, totiž na začátku prosince, začaly nejen všechny svrchu jmenované příznaky den ze dne narůstat, ale přibližně uprostřed téhož měsíce, byl / císař / postižen velice prudkým kašlem a závažnými dýchacími obtížemi vedoucími až k jakémusi dušení a začal s velkou námahou vykašlávat krev. Zpočátku byla smíšená s hlenem jednou řídkým, hned zase hustým; měla dost sytou barvu a byla provázena jakousi bolestí v hrudi. Potom ovšem kašlal /krev/ samotnou a načernalou, nakonec i zahnívající, a to bez bolesti, ale se zhoršením dýchání. Nakonec se objevila horečka a neobvyklé zčervenání tváří, nadměru zbarvená moč – (3v:) jasné známky již probíhajícího zánětu plic. Tak to pokračovalo až do konce, dokud kvůli slabosti sil (nebot' posledních deset dní téměř nic nejedl, ale pouze pil a co požil, zase vyzvrátil) nemohl více vypudit. Mezitím se začaly objevovat jasné předzvěsti vodnatelnosti a vysílení,⁸⁷ kvůli nimž se začalo snižovat především množství moči. Večer totiž v té době, kdy se odebíral ke spánku, začaly nohy a bérce nabíhat otokem, k němuž se však někdy připojovalo povrchové zarudnutí jako u růže.⁸⁸ Přestože bylo důrazně připomínáno, že je zcela nezbytné opět nasadit nějakou léčbu, nebo alespoň odstranit vadnou životosprávu, nebylo jej možné nikdy žádným způsobem pohnout ani k jednomu. Stěží se dal někdy vůlí přimět k přijetí trošky bezoárového kamene, nebo jindy něco theriak⁸⁹ či alchymického přípravku a občas něco soli pelyňku nebo něčeho (4r:) podobného,⁹⁰ k čemu tíhla spíše jeho vůle než rozum, s vodou z hadího

⁸⁷ ...*hydropis et cachexiae preludea*... O vodnatelnosti a kachexii viz pozn. č. 54.

⁸⁸ Typický jev u 3. stadia syfilitického zánětu. Za pomoc děkuji prof. MUDr. R. Čihákoví, DrSc.

⁸⁹ Theriak představoval značně složitě připravovaný lék působící proti jakémukoliv jedu či chorobě. O jeho druzích a složení blíže Karel ČERNÝ. *Mor 1480–1730. Epidemie v lékařských traktátech raného novověku*. Praha, Karolinum, 2014, s.427–429.

⁹⁰ *Sal absynthii*, přípravek získaný opakovaným vyluhováním popela pelyňku; následným zfiltrováním a odpařením spojených výluhů byl získáván uhličitán draselný. Jako ostatní rostlinné soli měl rozpouštět nahromaděné humorální tekutiny v těle, působil diuretický. Blíže o působení i přípravě viz např. *Dispensatorium medico-pharmaceuticum Pragense, juxta quod per totum Regnum Bohemiae Medicamenta usualia praeeparanda et dispensanda veniunt ... ad normam aliorum dispensatoriuorum classicorum*... Vetero Pragae, 1739, s. 285–286.

mordu⁹¹ nebo tzv. vodou šlakovou⁹² buď s vínem nebo destilátem či medovinou. Velmi často povoloval podávání nikoli těch léků, které by byly zapotřebí, ale těch, které sám chtěl – takový byl přístup k vnějším i vnitřně podávaným léčivům.

Proto pokračovalo hromadění hlenových št'áv hlavně v nohách a bérkách, které mu chladly tak, že po večerech připomínaly svou nízkou teplotou kus ledu, obzvláště když i ve dne velmi často odmítal příkrývky. Den ze dne více v nich ovšem vznikaly také puchýřky naplněné vodou, z nichž dílem samočinně, dílem po rozříznutí vytékalo velké množství vody.⁹³ Kvůli hromadění těchto studených št'áv i onomu vnějšimu chladu řečených částí, který byl postupně vytlačován přirozeným horkem, jež pak zvítězilo, (4v:) nastoupila nakonec sněť napřed v pravém a potom i v levém ramenu okolo samých klíčních kostí.⁹⁴ Ta by se byla neustále zvětšovala a v několika málo dnech by byla způsobila konec, pokud by ji nebyly předešly výše jmenované potíže.

A tak tolika problémy a chorobami sužovaný Nejsvětější vládce, hoden mnohem delšího života, nakonec až do posledního dechu pevný myslí i jazykem, 20. dne měsíce ledna tohoto roku 1612 za úsvitu, čtvrt hodinu po sedmé, opustil svou pozemskou část a jeho Božská součást, jak doufáme, zbožně odlétla ke svému Stvořiteli.

To, co bylo tak krátce vyloženo, potvrdila posléze i pitva. Když byla téhož dne mrtvola otevřena, bylo vidět, že mozek byl plný nahromaděné vodnaté vlhkosti, plíce zbarvená z bílé barvy modrou až načernalou 5r: a plná zkažené

⁹¹ *Aqua scurzonera*, voda z byliny zvané hadí mord, která byla považována za protijed a měla posilovat srdeční činnost; bývala obvykle destilována s vínem. Blíže o historii této rostliny viz Petr Ondřej MATHIOLI. *Herbář neboli bylinář*. II. Praha, Československý spisovatel, 2010, s. 749–751.

⁹² *Aqua apoplectica*, tzv. voda šlaková, měla působit povzbudivě na srdce; existovala řada druhů. Podobně jako další vody byla připravována destilací výluhu ze směsi mnoha rostlinných drog; k vyluhování se mohla použít voda, líh i víno. *Dispensatorium medico-pharmaceuticum Pragense, juxta quod per totum Regnum Bohemiae Medicamenta usualia praeparanda et dispensanda veniunt ... ad normam aliorum dispensatoriorum classicorum...* Vetero Pragae, 1739, s. 28–29. Za cenné připomínky děkuji srdečně RNDr. Pavlu Drábkovi, CsC.

⁹³ Opět typický příznak terciárního stadia syfilidy. Za pomoc děkuji prof. MUDr. R. Čihákovi, DrSc.

⁹⁴ *...subsecuta fuit in dextro primum, deinde etiam in sinistro crure circa clavículas ipsas gangrena...* Crus neznačí v anatomii pouze bérce, ale i oblast ramen. Za pomoc děkuji prof. MUDr. R. Čihákovi, DrSc.

krve,⁹⁵ předstěra napůl zahnívající a žluté barvy, tak jako i veškerý tuk na břiše.⁹⁶ V osrdečníku bylo mnohem méně vodnaté substance, než by mělo být při normálním stavu.⁹⁷ Srdce nadmíru velké a vysušené s velmi malým množstvím krve a v jeho komorách bylo vidět zcela bezmasá vlákna.⁹⁸ Játra vyschlá, černá a cirhoticky tvrdá.⁹⁹ K nim přiléhající žlučník byl dosti objemný a plný velice černé a husté šťávy na způsob inkoustu, která se podobala spíš černé žluči než žluté. Slezina byla poněkud bledší.¹⁰⁰ Ostatní se nezdálo příliš odlišné od přirozeného stavu.

Toto v krátkosti zaznamenali – nikoli bez slz – níže podepsaní osobní lékaři Svaté Císařské Milosti z rozhodnutí a na příkaz vyšších míst jako svědectví pravdivosti.

Toho všeho byli účastni další četní očití svědkové, (5v:) především ovšem Nejvznešenější pán baron Ulricus Desiderius Proskowski, tajný rada a nejvyšší

⁹⁵ „Pulmo“ je zde skutečně pouze v singuláru, nicméně to nevylučuje, že lékař myslel obě plíce. Mohlo jít o tzv. krupózní pneumonii, kdy jsou plicní sklípky vyplněné tekutinou obsahující krev, která ihned po smrti tmavne. Za názor vřele děkuji prof. MUDr. R. Čihákovi, DrSc. Rovněž mohlo jít o hnisavý zánět plíce, nebo o infarkt, kdy plíce je obvykle červenočerné barvy a může zhnisat. Za mínění srdečně děkuji prof. MUDr. C. Povýšilovi, DrSc.

⁹⁶ Tato barva je normální, u obézních lidí je i v předstěře tuk. Za pomoc děkuji prof. MUDr. R. Čihákovi a prof. MUDr. C. Povýšilovi.

⁹⁷ V souvislosti s pneumonií se hromadí krev i v srdečních cévách a z nich pak tekutina může prosakovat i do osrdečníku. Za názor děkuji prof. MUDr. R. Čihákovi, DrSc. V osrdečnickové dutině je ovšem malé množství tekutiny normální. Za názor děkuji prof. MUDr. Povýšilovi, DrSc.

⁹⁸ *Cor admodum magnum et exsuccum cum pauco admodum sanguine, in cuius ventriculis fibrae valde excarnes...* Fibrami mohly být míněny šlašinky chlopní, které však byly v Roveretově době anatomicky známy, takže by mohlo jít i o jizvy. Nicméně nelze říci, zda šlašinky byly známy i Roveretovi. Za mínění děkuji prof. MUDr. R. Čihákovi, DrSc. Srdce bylo pravděpodobně hypertrofické, snad kontrahované, což by vysvětlovalo, že bylo bez obsahu v komorách. Fibrami by mohly být myšleny i krevní sraženiny uvnitř kavern. Za názor děkuji prof. MUDr. C. Povýšilovi, DrSc.

⁹⁹ ... *Hepar ... ad syrosam duritiem vergens...* Za pomoc při překladu děkuji PhDr. Haně Florianové z Kabinetu pro klasická studia Filozofického ústavu AV ČR. Černou barvu jater lze vysvětlit buď výskytem pigmentované cirhózy, nebo posmrtným obarvením jater. Za názor děkuji prof. MUDr. C. Povýšilovi, DrSc.

¹⁰⁰ U žlučníku i sleziny jde o normální nález. Celkově šlo nejspíše o embolizaci do plic při trombóze žil dolních končetin, infarkt plíce, který následně mohl zhnisat, a na to navázalo selhávání srdce, které způsobilo vodnatelnost. Rovněž játra mohla být při selhání srdce překrvena, což následně způsobilo tmavou barvu. Za pomoc děkuji prof. MUDr. Povýšilovi.

komoří, který jako věrný a oddaný služebník neopouštěl především v posledních dnech ve dne v noci místo u Jeho Milosti. A také Nejvznešenější Pán Joannes Barvitijs, též Milosti tajný rada, který byl volán obdobně ve dne v noci; dále Nejvzneš. baron, pan Joannes z Kolovrat, který byl již dlouho Jeho Milosti k službám jako číšník, a také Nejvzn. pán Ferdinand z Nomy, který obdobně dlouhý čas prokazoval Jeho Milosti službu u stolu; oba pánové byli komořími. Kromě nich to samé mohou dosvědčit všichni nejbližší sloužící.

Nejvyšší a nejlepší Bůh necht' pokládá ve své nesmírné laskavosti a milosrdenství duši tak dobrého a pravého křesťanského vůdce a vladaře za hodnu (5v:) přijetí do nebeské blaženosti. At' navždy vzkvétá celý Nejjasnější Rakouský Dům, matka tolika hrdinů, a at' je zachován co nejšťastnější a bez pohromy; rovněž nás všechny jeho věrné služebníky necht' drží a uchovává svou Božskou prozíravostí v bezpečí a bez úhony pod jeho ochrannou péčí.

V Praze 26. dne měsíce ledna roku 1612.

Octavianus Roboretus a Freyberg, Jeho Svaté Císařské Milosti Osobní lékař
Simon Bergerus, doktor filozofie, patricij z Augsburku, Jeho Svaté Císařské Milosti Osobní lékař

Summary

After his studies and practice in Venice, the Trent physician Ottavio Rovereti (1556–1626) worked in Egyptian Cairo and Turkish Constantinople. After brief service at Carl d'Austria he won a prestigious post of a personal physician of Rudolf II. Rovereti remained in Rudolf's service for at least eleven years and treated the emperor until his death. Then he performed an autopsy of the body and drew up an expert report which described the progress of Rudolf's last disease, the decease of the Emperor, and the above-mentioned autopsy. This „short report“ not only provides interesting information about medical interventions, the patient's behavior, and the drugs that were used, but also about the participation of other major courtiers and their attitudes.

Author's address:

Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK
U Nemocnice 4
121 08 Praha 2